

اشراف شبکه‌ای در مدیریت بحران‌های اجتماعی

دکتر محمد حسین عساریان نژاد^۱، عبدالرضا ناظری^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۰۵/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۰۶/۰۵

چکیده

در دنیای نوین نیاز به اطلاعات منحصر به سازمان‌های اطلاعاتی نبوده و نهادهای حکومتی بالاخص و اجزای آن برای تحقق مأموریت‌های خود با تمام ابزار و امکانات خود جهت انجام وظایف و مأموریت ذاتی خود، نیازمند اطلاعات بوده و تلاش می‌نمایند تا در حوزه قلمرو فعالیت خود، اشراف اطلاعاتی داشته باشند. بر همین اساس هدف اصلی این تحقیق بررسی جایگاه اشراف شبکه‌ای در مدیریت بحران‌های اجتماعی است. روش به کار رفته در این تحقیق از لحاظ ماهیت کاربردی و از نوع تحقیق توصیفی-تحلیلی بوده و ماهیت آن اکتشافی می‌باشد. این تحقیق ترکیبی از روش اسنادی و کیفی است. در روش اسنادی در این پژوهش اطلاعات، برگرفته از مطالعه اسنادی و در روش کیفی با استفاده از مصاحبه عمیق با ده نفر از کارشناسان امنیتی و انتظامی استان کرمان و مقوله بندی داده‌ها و سپس کد گذاری داده‌ها در جهت رسیدن به نتیجه گیری موضوع استفاده شده است.

نتایج حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد مهار بحران به یک دفعه و با یک تصمیم صورت می‌گیرد. اینجاست که نقش اشراف اطلاعاتی و جمع آوری اطلاعات همچنین در رأس آن دستگاه اطلاعاتی ناجا مشخص و معین می‌گردد. بر همین اساس یکی از آرمان‌هایی که همیشه جامعه اطلاعاتی خصوصاً ناجا به دنبال آن بوده اشراف اطلاعاتی و جمع آوری اطلاعات است. با انجام یکسری اقدامات قبل از هر بحران و پیش بینی‌های اطلاعاتی با استفاده از منابع پنهان و منابع آشکار می‌توان چراغ راهی برای تصمیم گیران انتظامی و امنیتی فراهم کرد.

کلید واژه: اشراف اطلاعاتی، مدیریت بحران، بحران اجتماعی، ناآرامی‌های اجتماعی.

۱- عضو هیئت علمی دانشگاه عالی دفاع ملی و مسئول کرسی نظریه پردازی
۲- دانشجو دکترای فرماندهی و مدیریت انتظامی- مدیریت بحران دانشگاه عالی دفاع ملی، عضو شورای پژوهشی دفتر تحقیقات کاربردی فرماندهی انتظامی استان کرمان (نویسنده مسئول) - ۰۹۱۲۳۴۳۹۸۲۶ - ۷۷۵_Shahab@yahoo.com

مقدمه و بیان مسئله

بحران یکی از واقعیت‌های اجتناب ناپذیر زندگی بشر است. بحران با برهم زدن نظم سیستم اصلی یا قسمت‌هایی از آن، موقیت‌هایی را که مستلزم پاسخ دهی آنی و اختصاص منابع فوق العاده است به وجود آورده، موجب سر در گمی و غافل گیری نهادهای تصمیم گیرنده می‌گردد. (مک کارتی، شاون پی، ۱۳۸۱: ۴۲). محققان علوم اجتماعی دلایل و ریشه‌های بحران را با توجه به نوع نگاهی که به موضوع داشته‌اند در دسته‌های گوناگون طبقه بندی نموده‌اند. گروهی بحران‌های نوین زندگی اجتماعی را به سه موضوع بهم تنیده: «روانشناسی»، «سیاسی - اجتماعی» و «فنی - ساختاری» جوامع امروز مرتبط دانسته و معتقدند که در اثر برخورد این جنبه‌های مهم زندگی با یکدیگر شرایطی به وجود می‌آید که در آن، قدرت واکنش منطقی و موثر افراد، از آن‌ها سلب شده، حیات و اهداف آنان به مخاطره می‌افتد. (الوانی، سید مهدی، ۱۳۷۵: ۵۷). آنچه که مورد توجه ما در این تحقیق است بحث اشراف شبکه‌ای در مدیریت بحران‌های اجتماعی است. به عبارتی مدیریت بحران نقش کنترل بحران و کاهش آثار سوء آن و عبور از بحران؛ با اعمال مدیریت در سه مرحله: قبل، حین و بعد از بحران را بر عهده دارد. اگر بخواهیم در کنار مدیریت بحران بخواهیم تعریفی از بحران‌های اجتماعی داشته باشیم؛ بحران اجتماعی عبارت است از به مخاطره افتادن و به هم خوردن تبادل عمومی و زندگی اجتماعی، بر اثر اختلالات یا مقتضیات پدید آمده در جزء یا اجزایی از جامعه؛ که یا بر اثر عدم سازگاری سازمان‌های اجتماعی با یکدیگر و یا به خاطر ناتوانی مؤسسات اجتماعی در تحقق اهداف ساخت‌ها و نهادهای اجتماعی به وجود می‌آید (آراسته‌خو، ۱۳۸۱: ۲۷۵-۲۷۴). بحران اجتماعی سطوحی دارد و شامل آشفستگی اجتماعی، بی‌سازمانی اجتماعی و انقلاب اجتماعی می‌شود. تغییر در ساختارها باعث گسسته شدن رفتار و روابط متقابل می‌گردد و در نتیجه فرایند جامعه‌پذیری مختل و غیر مؤثر شده در نتیجه بحران اجتماعی ظاهر می‌شود. (بیرو، آلن؛ ۱۳۶۶، ۷۳-۳۴۹-۳۵۰). بحران اجتماعی گاهی اوقات فقط جزئی از جامعه را فرا می‌گیرد و با مسائل اجتماعی خاصی مرتبط می‌شود (مانند نابسامانی ناشی از کمی دستمزدها)، که در این صورت بحران اجتماعی، جزئی خوانده می‌شود؛ در این صورت کنترل و هدایت آن توسط نیروی اجتماعی غالب آسان خواهد بود. اما گاهی اوقات بحران اجتماعی عمومی است، که در این صورت بر مجموع ساخت‌ها و نهادهای یک جامعه، به جهت تأخیر و عدم تطابق آنان با انتظارات موجود در باب پیشروی یک جامعه جدید و مترقی، اثر می‌گذارد؛ در نتیجه چنان نابسامانی

عمومی و عدم تعادلی فراگیر، در جامعه بروز می‌کند، که گسست نظم موجود و پیدایی دگرگونی‌های اجتماعی بنیادی (انقلابی)، را قابل پیش‌بینی می‌سازد. اگر بخواهیم بحران‌های اجتماعی را در قالب بحران‌هایی که ممکن است منجر به اغتشاش و تجمع غیرقانونی شود در یک تقسیم‌بندی فرضی می‌توان به: ۱- بحران‌های سیاسی، ۲- بحران‌های دانشجویی، ۳- بحران‌های صنفی، ۴- بحران‌های قومی و مذهبی اشاره کرد.

بر این اساس توسعه شبکه جمع‌آوری آشکار و بهره‌گیری از عامه مردم به عنوان منابع داوطلب (اشراف کمی)، بی‌شک سمت و سو دادن فعالیت‌های اطلاعاتی به این سمت اشراف اطلاعاتی بر اهداف اطلاعاتی را افزایش داده و عرصه را بر مجرمین و مفسدان امنیت کشور تنگ کرده و علاوه بر یک نوع بازدارندگی در کاهش بحران، مقبولیت و اعتماد هرچه بیشتر نیروهای امنیتی و انتظامی را تضمین می‌کند. به همین منظور با استفاده از چرخه‌ی جمع‌آوری اطلاعات، فعالیت‌های روزمره‌ی هر سازمان اطلاعاتی را شکل داد. در چرخه‌ی مورد نظر، مصرف‌کننده‌ی اطلاعات، نیازهای خود را برای کسب اطلاعات به سازمان اطلاعاتی اعلام می‌دارد. معمولاً روال بر آن است که پس از دریافت سفارش از سوی یک سازمان اطلاعاتی، این سازمان توسط بخش‌های تابع خود، اقدام به جمع‌آوری، تحلیل و پردازش اطلاعات می‌نماید؛ پس از این مراحل، اطلاعات یادشده به تحلیل‌گران ارسال می‌گردد. تا در صورت لزوم با اطلاعات جمع‌آوری شده از سایر منابع، ترکیب و اطلاعات جامع‌تری برای سیاست‌مداران و فرماندهان نظامی فراهم گردد. به این اطلاعات نهایی، فرآورده یا محصول هم‌اطلاق می‌گردد.

با این پیش‌مقدمه می‌توان گفت شناسایی و مدیریت نقاط تجمع و بحران خیز با پیش‌زمینه‌های آن‌ها در سه حوزه قبل، حین و بعد از بحران با هدف تهیه نقشه جغرافیای یا یک منطقه به نحوی که نقاط حادثه‌خیز یا تجمع اغتشاش‌گران در منطقه نمایش داده شود. تا بدین وسیله نقاط تجمع و علل اغتشاش در این نقاط مشخص و مدیریت گردد. منظور از شناسایی و مدیریت نقاط تجمع در بحران‌های اجتماعی و سیاسی؛ مدیریت صحیح و به موقع مسئولین ستاد بحران می‌باشد تا از بروز گستردگی بحران جلوگیری نماید. چرا که هر چه بحران گسترده‌تر گردد خسارات زیادی را وارد می‌نماید. تحقیقات نشان داده در هنگام بروز حادثه عده‌ای افراد سودجو و فرصت‌طلب از وضع موجود در جهت برآورده نمودن اهداف خود استفاده نموده و ممکن است خسارات جبران‌ناپذیری را وارد نمایند. پس بهترین راه حل در زمان بحران‌های سیاسی و اجتماعی مدیریت به

موقع آن می‌باشد تا از بروز خسارات بیشتر و گسترده‌گی آن جلوگیری نمود. یکی از این ابزار مهم برای شناسایی، کنترل و مقابله با بحران‌های اجتماعی اشراف اطلاعاتی از بحران است که می‌تواند با بهره‌گیری از عامه مردم به عنوان داوطلب صورت پذیرد و بحران قبل از بروز و نمو آن شناسایی و حتی در نطفه خفه شود یا در زمان بروز آن با شناسایی عوامل محرک زا، ایدئولوژی، آرمان و اهداف آن‌ها در مقابله با آن موفق‌تر عمل کرد.

مفاهیم نظری تحقیق

اشراف اطلاعاتی: اشراف از نظر لغوی در فرهنگ فارسی عمید و دهخدا چنین آمده است: اطلاع یافتن از چیزی؛ اطلاع از امری از بالای بلندی؛ از بالا به زیر نگرستن؛ فکر کسی را دریافتن؛ آگاه شدن از درون کسی. لیکن برای اشراف اطلاعاتی تعاریف و مفاهیم مختلفی ارائه گردیده است، که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود: رسیدن به توانمندی اطلاعاتی برای شناخت آسیب‌ها، تهدیدات و فرصت‌ها و پیش‌بینی، پیشگیری و خنثی‌سازی بحران‌ها و تهدیدات و بهره‌برداری مناسب از فرصت‌ها (معاونت اطلاعات سپاه ۱۳۸۸). دستیابی به شرایط و موقعیتی از آگاهی و شناخت و تسلط اطلاعاتی در حوزه مأموریت‌های تعریف شده و جغرافیای تعیین شده، به نحوی که خواسته‌های فرماندهی را در اجرای مأموریت اصلی جوابگو باشد و قدرت پیش‌بینی و قابلیت پیش‌گیری را ایجاد نماید (مولایی، ۱۳۸۹). اشراف اطلاعاتی، حالت اکتسابی است که به وسیله ایجاد مزیت نسبی اطلاعات، از مزیت رقابتی حاصل می‌گردد (دیوید آلبرت، ۲۰۰۱).

آگاهی به موقع و همه‌جانبه دستگاه اطلاعاتی از علایم، زمینه‌ها و بسترهای بالقوه و بالفعل، رویدادها، تصمیمات و تحرکات و کاربردهای موثر بر عامل امنیت و حفظ و صیانت از طریق ابزار و روش‌های جمع‌آوری به ویژه ابزار نیروی انسانی (مزینانی و عباس زاده، ۱۳۸۹).

جمع‌آوری اطلاعات: جمع‌آوری اطلاعات و به کارگیری آن در امور نظامی از زمان‌های خیلی قدیم وجود داشته است. شاید یکی از قدیمی‌ترین حکایت‌ها از کاربرد اطلاعات در زمینه نظامی؛ مربوط به جنگ رومی‌ها و کارتاژها^۱ باشد. در این نبرد، مهم‌ترین عاملی که باعث غلبه رومی‌ها بر رقیب خود گردید، استفاده از یکی از شیوه‌های جمع‌آوری اطلاعات (جمع‌آوری از منابع انسانی)؛ یعنی جاسوسی توسط رومی‌ها، بوده است. اندیشمندان چین باستان نیز با مفاهیم این امر آشنایی داشتند. به گونه‌ای

که سون تزو اولین شخصی است که شیوه‌های مختلفی را برای جمع‌آوری اطلاعات پیشنهاد کرد. در عصر حاضر که به عصر اطلاعات معروف است، گسترش اعجاب‌آور فن‌آوری اطلاعات و به‌کارگیری آن در طراحی و ساخت انواع سلاح‌ها، مباحث دفاعی را با چالش‌هایی عمده مواجه ساخته است. به‌گونه‌ای که در جنگ‌های امروزی، قدرتی برنده‌ی نهایی خواهد بود که توان استفاده و بهره‌برداری بیشتر از ارکان مختلف فن‌آوری اطلاعات را دارا باشد. (صفری نژاد، ۱۳۹۰: ۸)

جمع‌آوری اطلاعات و مراتب آن، به‌عنوان یک شاخه از فن‌آوری اطلاعات و قسمتی از سامانه‌ی C⁴I، نقش بسزایی، چه در زمان جنگ و چه در زمان صلح ایفا می‌کند. جمع‌آوری اطلاعات به‌فرآیندی اطلاق می‌شود که شامل: جمع‌آوری، ثبت، ارزیابی، تفسیر، تولید و بهره‌برداری از اطلاعات است. جمع‌آوری اطلاعات که آگاهی‌هایی از نیروها، تجهیزات، امکانات و فعالیت‌های دشمن را می‌دهد، نیاز اساسی سیاست‌گذاران، فرماندهان و دست‌اندرکاران امور سیاسی و دفاعی است. هر قدر بر میزان این آگاهی افزوده گردد، به‌همان نسبت، ابهام از وضعیت دشمن کم‌تر شده و در شرایط بحرانی، تصمیم‌گیری‌ها منطقی‌تر و واقعی‌تر خواهد بود (همان، ۹).

بحران: به‌طور کلی بحران، یک واژه فراگیر برای توصیف هرگونه آشفتگی و بی‌نظمی در عرصه اجتماعی است. هرگاه پدیده‌ای به‌طور منظم، معمولی و آن‌طور که از قبل پیش‌بینی می‌شود جریان نیابد، حالتی نابسامان پدید می‌آید (بیرو آلن، ۱۳۷۰: ۷۳). بحران اصطلاحی است که از علم پزشکی وارد علوم اجتماعی و اقتصادی شده است. در پزشکی بحران وضعیتی است که ارگانیزم بدن دچار بی‌تعادلی می‌شود و سلامت انسان در معرض خطر قرار می‌گیرد. (اسدی، ۱۳۷۰: ۹۸)

مدیریت را می‌توان علم و هنر متشکل و هماهنگ کردن، رهبری و کنترل فعالیت‌های دسته‌جمعی، برای نیل به هدف‌های مطلوب با حداکثر کارایی تعریف کرد (معمارزاده، ۱۳۸۹: ۱۳). در عصر حاضر به‌مدد این فعالیت است که مأموریت و اهداف سازمان‌ها تحقق می‌یابد، از منابع و امکانات موجود بهره‌برداری می‌شود و توانایی و استعداد انسان‌ها از قوه به‌فعل در می‌آید (الونی، ۱۳۷۲: ۹).

بحران اجتماعی عبارت است از به‌مخاطره افتادن و به‌هم خوردن تبادل عمومی و زندگی اجتماعی، بر اثر اختلالات یا مقتضیات پدیدآمده در جزء یا اجزایی از جامعه؛ که یا بر اثر عدم سازگاری سازمان‌های اجتماعی با یکدیگر و یا به‌خاطر ناتوانی مؤسسات اجتماعی در تحقق اهداف ساخت‌ها و نهادهای اجتماعی به‌وجود می‌آید (آراسته‌خو،

۱۳۸۱: ۲۷۵-۲۷۴).

مدیریت بحران: عبارت است از فرآیند برنامه ریزی، عملکرد و اقدامات اجرایی که توسط دستگاه‌های دولتی، غیر دولتی و عمومی پیرامون شناخت و کاهش سطح مخاطرات (مدیریت خطر پذیری) و مدیریت مقابله و باز سازی و باز توانی مناطق آسیب دیده صورت می‌پذیرد. (قانون تشکیل سازمان مدیریت بحران، ۱۳۸۷)

ناآرامی شهری: ناآرامی اجتماعی عملی غیرقانونی و خشونت آمیز است که توسط گروهی از مردم به وقوع پیوسته و ضمن تخریب و ایجاد صدمه‌های مالی و جانی برای جامعه، موجبات ایجاد ناامنی و هرج و مرج در منطقه از کشور شود (عمید، ۱۳۸۵: ۳۰۷)

از نظر اصطلاحی، منظور از ناآرامی شهری؛ ابراز نارضایتی گروه‌هایی از مردم که باعث برهم خوردن نظم جامعه و وقوع جرایم و تخلف می‌شود، است. (الیاسی، ۱۳۸۲: ۹۲).

قلمرو اشراف اطلاعاتی

قلمرو اشراف اطلاعاتی را می‌توان در سه حوزه زیر تقسیم نمود:

الف) اشراف اطلاعات محیطی: در اشراف اطلاعات محیطی بر حسب نوع مأموریتی که به رده واگذار می‌شود، محیط عمل مأموریت تعریف می‌شود. بر این اساس در حوزه اشراف اطلاعات محیطی مؤلفه‌های ذیل حائز اهمیت است:

موقعیت سرزمینی، محیط زیست، جغرافیای محیطی، الودگی محیطی، نوع محله، شهر، زنجیره ساختمانی، بلوک واحد اداری، اقتصادی، مسکونی، وسعت، مختصات جغرافیایی و ...

در هر موضوعی که اقدام به جمع‌آوری اطلاعات می‌گردد، گروهی از اطلاعات مورد نظر، اطلاعاتی است که تحت هر شرایطی وابسته به مکان و محیط فعالیت موضوع هدف یا فرد هدف می‌باشد. اینگونه نیازمندی‌ها را اطلاعات محیطی می‌نامند. اطلاعات محیطی می‌توانند مکانی یا توصیفی باشند، که اطلاعات توصیفی خصوصیات و مشخصات مکان را توصیف و اطلاعات مکانی را تکمیل می‌نمایند، مانند: مشخصات کارکنان، مشخصات مشتریان، شماره تلفن‌ها، افراد تأثیر گذار، افراد تأثیر پذیر و ...

ب) اشراف اطلاعات موضوعی: کسب اطلاعات در خصوص موضوعات مرتبط با هدف مورد نظر برگرفته از نیازمندی‌های اطلاعاتی از عمده حوزه‌های کلان اشراف اطلاعاتی می‌باشد. موضوعات؛ اجتماعی، صنفی، اقتصادی، نظامی، فرهنگی، اجتماعی

و ... از جمله مباحث اشراف اطلاعات موضوعی می‌باشند. پرواضح است کسب اخبار و اطلاعات مذکور نیازمند نفوذ و احاطه کامل بر موقعیت‌های محیطی همچون؛ ادارات، احزاب، انجمن‌ها، مؤسسات، شرکت‌ها، تعاونی‌ها و ... می‌باشد.

ج) **اشراف اطلاعات فردی:** در حوزه اشراف اطلاعات فردی، تمام اطلاعات شخصی فرد برای سرویس اطلاعاتی دارای اهمیت بوده و درصدد جمع آوری آن می‌باشد. اطلاعات شناسنامه‌ای افراد، زندگی نامه آنان از بدو تولد تا مرگ، محیط زندگی، شغل، فعالیت، مایملک، اعتقادات، عوامل تاثیر پذیری و تأثیرگذاری فرد، گرایش‌های سیاسی و اجتماعی و ... از موضوعات مورد توجه در اشراف اطلاعات فردی می‌باشد.

عوامل تحقق اشراف اطلاعاتی

برای تحقق اشراف اطلاعاتی بر اساس نظریه نوین هفت اقدام تحت عنوان 'ISR' می‌بایستی اجرا می‌گردد تا اشراف اطلاعاتی به وجود آید:

فرماندهی^۲: فرماندهی هنر و توانمندی اتخاذ تصمیمات صحیح نبرد و استفاده موثر و مستمر منابع، امکانات و تجهیزات موجود به منظور؛ سازماندهی، هماهنگ سازی، کنترل و نظارت و هدایت نیروی انسانی در جهت تحقق و اجرای مأموریت‌های محوله می‌باشد؛ لذا فرماندهی رکن اصلی در اشراف اطلاعاتی محسوب می‌گردد.

کنترل^۳: بررسی مراحل و روند فرآیند و تجزیه و تحلیل‌هایی که یک فرمانده با استفاده از آن نیروهایش را جهت رسیده به اهداف مأموریت محوله سازماندهی، ساماندهی، هدایت و رهبری می‌نماید را کنترل فرآیند اقدامات نیرو فرماندهی می‌تواند نسبت به اتخاذ تصمیمات مؤثر و یا جلوگیری از انحراف از مأموریت نقش مرثری را ایفا نماید.

ارتباطات^۴: از جمله ابزارهای اساسی در جنگ‌های نوین که نقش تعیین کننده‌ای در اجرای دستورات و رهبری فرماندهی در طول مأموریت یک سازمان دارد، ارتباط می‌باشد. سرعت تبادل ارتباطات و انتقال آنی وضعیت مأموریت در هر لحظه از حوزه اجرا به ستاد و شخص فرماندهی نیازمند داشتن ارتباطی قوی، مطمئن و امن می‌باشد. بدیهی است نبود بستر امن ارتباطی از جمله نقاط تهدید و آسیب پذیری یک سازمان و منتج به عدم تحقق صحیح مأموریت می‌باشد.

1- Command, Control, Computer, Communication, Intelligence, Surveillance & Reconnaissance.

2- Command

3- Control

4- Communications

رایانه : حجم عظیم اطلاعات و گستردگی وظایف و مأموریت‌های اجزای میانی و اجرایی سازمان‌ها، عملاً مدیریت، نگهداری، کنترل، بازیابی و پردازش اطلاعات را جهت اتخاذ تصمیمات درست بدون بهره‌گیری از رایانه ناممکن می‌نماید. بازیابی و پردازش میلیون‌ها رکورد اطلاعات و بررسی سوابق و اطلاعات موجود نیازمند ساختارهای نرم افزاری توانمند برای تصمیم‌گیری‌های فرماندهان است. بدیهی کلیه اقدامات مذکور بدون مانیتورینگ نرم افزاری و سخت افزاری رایانه‌ای امکان پذیر نمی‌باشد.

اطلاعات: استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات به منظور ساماندهی، سازماندهی و هدایت مأموریت بدون وجود اطلاعات متقن و مورد نیاز امکان پذیر نمی‌باشد. در واقع فناوری نوین جهت ثبت و نگهداری، انتقال، پردازش اطلاعات است و بدون داشتن اطلاعات اجرای مأموریت و اتخاذ تصمیم صحیح مقدور نمی‌باشد. بدیهی نحوه و چگونگی جمع‌آوری اطلاعات خود مقوله وسیع و درخور توجه می‌باشد. به منظور اشراف اطلاعاتی، اطلاعاتی مورد نیاز بر پایه روش تحقیق به طرق مختلف جمع‌آوری می‌شوند که به آن‌ها اشاره می‌شود:

الف) در روش تحقیق جمع‌آوری اطلاعات از طریق، مشاهده، پرسشنامه، مصاحبه، آمار، سوابق تاریخی، تجربه و آزمایش، مطالعه، جامعه‌سنجی و منابع کتابخانه‌ای انجام می‌پذیرد.

ب) در سازمان‌های اطلاعاتی، جمع‌آوری اطلاعات بر حسب نیازمندی خبری به صورت‌های دیگری دسته‌بندی شده است.

مراقبت: مشاهده و پردازش اطلاعات اهداف مورد نظر در هر مأموریت به وسیله ابزارهای، الکترونیکی، تصویری، شنیداری، دیداری و بهره‌گیری از ماهواره‌های جاسوسی، لیزر و ... را مراقبت گویند.

شناسایی: شناسایی اهداف مورد نظر در هر مأموریت از طریق سیستم‌های شناسایی (زمین یا هوایی) از لحاظ استقرار و نحوه عمل و کارایی این سیستم‌ها با هم متفاوت است. در عصر حاضر سیستم‌های ماهواره‌ای نقش مهمی را در تجسس و شناسایی اهداف مورد نظر به عهده دارند. شناسایی، اماکن‌های استقرار ادوات استراتژیک، زاغه‌های مهمات، محل‌هایی تجمع نیروها و فرماندهی و ... از جمله کارکردهای سیستم‌های شناسایی است.

ویژگی‌های اشراف اطلاعاتی

- اشراف اطلاعاتی زمانی صورت می‌گیرد که شرایط زیر فراهم گردد:
 - برآورد اطلاعاتی از توانایی نیروهای خودی در طرح ریزی، جمع آوری، پردازش و انتشار اطلاعات.
 - آگاهی، پیشگیری، پیش بینی و توان مقابله حوزه خودی.
 - برآورد اطلاعاتی از توانایی نیروهای خودی در طرح ریزی، جمع آوری، پردازش و انتشار اطلاعات.
 - برآورد اطلاعاتی از توانایی نیروهای دشمن یا حریف در طرح ریزی، جمع آوری، پردازش و انتشار اطلاعات.
 - کنترل اطلاعاتی بر اقدامات و تحرکات دشمن یا حریف.
 - توانایی اشراف بر تمامی سطوح اطلاعاتی (راهبردی، عملیاتی و تاکتیکی).

عناصر اشراف اطلاعاتی

الف) نیروی انسانی: نیروی انسانی به عنوان یکی از ارزشمندترین سرمایه‌های سازمانی، نقش مهمی در دستیابی به اهداف و مأموریت‌های سازمانی دارد. در حقیقت منابع انسانی در سازمان یکی از مهم‌ترین عوامل رسیدن به اشراف اطلاعاتی هستند. حرکت در مسیر بهسازی منابع انسانی می‌تواند باعث بهره‌وری فردی و شکوفایی سازمانی و ارتقای بهره‌وری سازمانی شود. بر همین اساس سازمان‌ها می‌بایستی با افزایش روحیه، آموزش، دانش و مهارت شغلی، آموزش تخصصی، خلاقیت فردی، ارتقای نگرش و باورهای دینی، نیروی انسانی خود را در جهت رسیدن به اهداف و موفقیت در مأموریت‌ها و همچنین کسب اخبار و اطلاعات و در نهایت اشراف اطلاعاتی گام‌های مؤثری بردارد. در واقع آموزش، مهارت و تخصص نیروهای سازمان باعث اشرافیت اطلاعاتی کارکنان بر پرونده‌هایی عملیاتی و اقدامات جاری گشته و کارایی سیستم را افزایش می‌دهد. آموزش تخصصی و کارآموزی عملی و برگزاری کارگاه‌های آموزشی به کارکنان کمک می‌کند، آنان اطلاعات لازم برای انجام کار، وسایل و ابزارهای نوین کسب نموده و آمادگی لازم را برای انجام مأموریت‌های محوله و دستیابی به موفقیت برای سازمان به دست آورند. در واقع برخورداری سازمان از نیروی توانمند، آموزش دیده و کارآموزده که آگاه بر مسایل و تهدیدات و آسیب‌پذیری‌های اطلاعاتی می‌باشند، باعث اشراف

اطلاعاتی می‌گردد.

ب) تجهیزات و امکانات: از جمله عوامل مؤثر در تحقق اشراف اطلاعاتی بر خورداری از امکانات و تجهیزات و فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی است. دسترسی سریع و مطمئن به اخبار و اطلاعات بدون فواصل جغرافیایی و محدودیت‌های زمانی مهم‌ترین و مؤثرترین مسئله در کسب اخبار و اطلاعات و رسیدن به اشراف اطلاعاتی است. تجهیزات و امکانات کارکنان سازمان را به طور مستقیم در اجرای مأموریت‌های یاری می‌نماید. با توجه به گسترش و سرعت و تنوع فناوری‌های نوین در بسترهای اطلاعاتی و ارتباطی، پلیس می‌بایستی جهت اجرای دقیق و صحیح و سریع مدموریت‌های خود از تجهیزات نوین حداکثر بهره برداری را نماید. پر واضح است کارکرد مناسب تجهیزات نیازمند آموزش نیروی انسانی مستعد است.

کسب آخرین اخبار و اطلاعات با بهره برداری از سامانه‌های نوین علاوه بر سهولت اقدامات، کم شدن هزینه‌ها، کاهش مخاطرات نیروی انسانی، افزایش بازدهی و بهره‌وری را برای پلیس به دنبال دارد. پیشرفت تکنولوژی به نیروهای اطلاعاتی اجازه می‌دهد راحت‌تر، غیر محسوس‌تر و با ضریب امنیتی بالاتری به اهداف خود دسترسی پیدا کرده و ریسک به خطر افتادن خود را کاهش دهند (بابایی و قاسمی، ۱۳۸۸: ۳۷۸).

استراتژی فناوری اطلاعات و بکارگیری تکنولوژی نوین در توسعه، برنامه ریزی و اهداف کلان بخش‌های مختلف یک سازمان باعث دستیابی به موفقیت در اهداف و افزایش کارایی و اثربخشی سازمان می‌گردد (رحمانی، ۱۳۸۶: ۶۵).

سازمان برای تحقق اشراف اطلاعاتی و رسیدن به اهداف خود، نیازمند سلسله تمهیدات و امکانات و تجهیزات فنی و اطلاعاتی است. تجهیز کارکنان و رده‌های تابعه به امکانات، تجهیزات و فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی رکن اصلی و ضروری تحقق اشراف اطلاعاتی در گستره کشور است.

انواع اشراف اطلاعاتی

به طور کلی اشراف اطلاعاتی دارای دو رویکرد کمی و کیفی خواهد بود. که در زیر به تفصیل مورد بررسی قرار خواهد گرفت:

الف- اشراف کیفی

- از مجموعه اقدامات و فعالیت‌های که با بهره‌گیری از منابع خاص و ویژه (تخصصی)

در اهداف اطلاعاتی حساس و مهم (حوزه حریف و حوزه محیط در دسترس مجرمان) نفوذ کرده و اخبار و اطلاعات با ارزشی را کسب می‌نماید و به تعبیری ملاک اصلی این اشراف، دستیابی به کمیت اخبار و اطلاعات نیست بلکه دسترسی به یک خبر با ارزش و حیاتی است که به ده‌ها و صدها اخبار و اطلاعات مفید و عادی، ارجحیت داشته و به میزان نفوذ ما در اهداف اطلاعاتی تحت کنترل حریف و عوامل سازمان یافته جرایم مهم، مثل باندهای مواد مخدر، قاچاق انسان، کالا و ... کمک کرده اشراف اطلاعاتی ما را بلال خواهد برد.

- شاخصی است که ماهیت غیر شمارشی داشته و به صورت عبارت بیان می‌شود (وجود و عدم، رتبه از عالی تا خیلی ضعیف، وضعیت عملکرد از خیلی بد تا خیلی خوب).

در این راستا، جمع آوری پنهان یکی از مصادیق بارز اشراف کیفی است که امروزه در دستور کار تمام سازمان‌های اطلاعاتی است و به دلیل پنهان بودن ماهیت آن، نقش بسیار مهمی را در کشف و شناسایی تهدیدات و عوامل موثر تهدید ایفا می‌نماید. بنابراین رویکرد اشراف کیفی، یک رویکرد تخصصی در حد ضرورت و با زمان بندی محدود با تضمین دسترسی و نفوذ در اهداف خاص اطلاعاتی است و قطعاً منابع و عوامل پنهانی این رویکرد می‌بایست از مهارت‌ها و تخصصی‌های ویژه‌ای برخوردار باشند.

ب) اشراف کمی

- از مجموعه اقدامات و فعالیت‌های که با بهره‌گیری گسترده و بی‌حد و حصر منابع اشکار در اهداف اطلاعاتی عام و خاص (در سطح جامعه خودی و حوزه حریف) به فراخوان و کسب اخبار و اطلاعات به صورت انبوه درآمده و در جریان دستیابی به اخبار و اطلاعات با ارزش و مهمی را کسب نموده و یا با تقاطع و تطبیق و ترکیب ده‌ها خبر، به یک اطلاع با ارزش دست یابد و به تعبیری اشراف کمی، یک نوع قدرت نمایی سازمان اطلاعاتی است که حضور خود را در تمام اهداف اطلاعاتی اعلام نموده و عرصه را بر مجرمان و عوامل دشمن به تنگ آورده و این واقعیت را که چشم اطلاعات همه جا دنبال آن‌هاست و نمی‌توانند به راحتی هر خلافتی را انجام دهند را عینیت بخشید:

- شاخصی است که ماهیت شمارشی داشته باشد (درصد، تعداد، نمره یا امتیاز، نسبت، متوسط یا معدل و ...).

بنابراین رویکرد اشراف کمی، یک رویکرد عمومی و انبوه است که متناسب با توان و

مقدورات سیستم اطلاعاتی، بهره برداری مناسب از منابع آشکار در جهت کسب اخبار و اطلاعات می‌پردازد. این نکته حائز اهمیت است که در اشراف کمی، ماهیت اصلی آن در فرآیند کسب و اخبار و اطلاعات به صورت آشکار و برعکس در اشراف کیفی، ماهیت اصلی آن در کسب اخبار و اطلاعات پنهان تعریف شده و به همین دلیل دو روش عمده جمع آوری آشکار و جمع آوری پنهان در این دو رویکرد اشراف کمی و اشراف کیفی در سیاست گذاری‌ها و برنامه ریزی‌ها و انجام عملیات اطلاعاتی جهت حصول به اشراف اطلاعاتی در اهداف و حوزه قلمروی سازمان اطلاعاتی مورد توجه قرار می‌گیرد (جلیلیان، ۱۳۸۸).

پیشینه تحقیق

آنچه مسلم است ایده اشراف اطلاعاتی در مدیریت بحران‌های اجتماعی برگرفته از نظریات و تجربیات شخصی و نظریات اساتید فن در حوزه پلیس اطلاعات و امنیت است.

در کنار این می‌توان به تحقیقاتی که پیرامون مدیریت بحران‌های اجتماعی به شرح ذیل اشاره کرد:

- آقای احمد صفری نژاد و همکارانش در کتاب روش‌های جمع آوری اطلاعات که در سال ۱۳۹۰ در انتشارات دانشکده علوم و فنون فارابی در هفت فصل تدوین شده است که ضمن پرداختن تاریخچه و فلسفه‌ی پیدایش جمع آوری اطلاعات، مراتب آن را بیان کرده و در فصول بعدی تأثیر جمع آوری اطلاعات بر کارایی نیروهای نظامی و به ویژه نقش آن در سامانه C۴I تشریح می‌شود.

- مقاله آقای مهدی عرب انصاری و جواد یوسفوند با عنوان «اشراف اطلاعاتی، راهبرد امنیت مرزها» که در فصلنامه دانش انتظامی کردستان، سال دوم، شماره ششم، تابستان ۱۳۹۰ به چاپ رسیده اشاره کرد. وی در مقاله خود در دنیای نوین نیاز به اطلاعات منحصر به سازمان‌های اطلاعاتی نبوده و نهادهای حکومتی بالخص و اجزای آن برای تحقق مأموریت‌های خود با تمام ابزار و امکانات خود جهت انجام وظایف و مأموریت ذاتی خود، نیازمند اطلاعات بوده و تلاش می‌نمایند تا در حوزه قلمرو فعالیت خود، اشراف اطلاعاتی داشته باشند. به تعبیری هرگونه اقدام و فعالیتی مستلزم اطلاع از موضوع و سوژه مورد نظر بوده و میزان موفقیت هر سازمان و نهادی بستگی به میزان آگاهی و

اشرافیت اطلاعاتی آن دستگاه بر محیط و اهداف مورد نظر دارد. نیروی انتظامی جهت اجرای مأموریت خود در تحقق جامعه امن نیازمند اشراف اطلاعاتی مبتنی بر تلاش اطلاعاتی برای جمع آوری اخبار و اطلاعاتی مجرمین و تبهکاران اشاره کرده است.

- پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس با عنوان بررسی شیوه‌های برخورد ناجا با ناآرامی‌های کارگری و ارائه یک مدل تصمیم‌گیری توسط مجید پورفیض در سال ۱۳۸۲ نوشته شده است اشاره کرد.

- پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علوم انتظامی با عنوان نقش عملیات انتظامی در کنترل ناآرامی‌های اجتماعی توسط جعفر نامور در سال ۱۳۸۵.

- پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه امام حسین (ع) با عنوان بررسی عوامل موثر بر عملکرد ناجا در مقابله با ناآرامی‌های شهر تهران در سال ۱۳۸۲ توسط آقای علی افشار.

- پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علوم انتظامی با عنوان ارزیابی اقدامات ناجا در کنترل ناآرامی‌های اجتماعی (مطالعه موردی مهاباد) توسط شهرام عباسی در سال ۱۳۸۴.

- پایان نامه آقای اردشیر جلیلیان با عنوان بررسی میزان تأثیر اشراف اطلاعاتی ساحفا ناجا بر پیشگیری از جرائم امنیت (مطالعه موردی اشراف حفا فاتب بر پلیس اطلاعات و امنیت عمومی فاتب) در سال ۱۳۸۶ در دانشکده علوم و فنون اطلاعات و آگاهی دانشگاه علوم انتظامی اشاره کرد.

روش‌شناسی تحقیق

روش به کار رفته در این تحقیق از لحاظ ماهیت کاربردی و از نوع تحقیق توصیفی-تحلیلی بوده و ماهیت آن اکتشافی می‌باشد. این تحقیق ترکیبی از روش اسنادی و کیفی است. در روش اسنادی در این پژوهش اطلاعات، برگرفته از مطالعه اسنادی مانند آرشیوهای کتابخانه‌ای و سایت‌های اینترنتی معتبر پیرامون اشراف اطلاعاتی در زمان بروز مدیریت بحران‌های اجتماعی صورت گرفته است

سپس در روش کیفی با استفاده از مصاحبه عمیق با ده نفر از کارشناسان امنیتی و انتظامی استان کرمان و مقوله بندی داده‌ها و سپس کد گذاری داده‌ها در جهت رسیدن به نتیجه‌گیری موضوع مطرح شده هستیم.

یافته‌های تحقیق

اهمیت شکل‌گیری اشراف اطلاعاتی در مدیریت بحران در دنیای نوین نیاز به اطلاعات منحصر به سازمان‌های اطلاعاتی نبوده و نهادهای حکومتی بالاخص و اجزای آن برای تحقق مأموریت‌های خود با تمام ابزار و امکانات خود جهت انجام وظایف و مأموریت ذاتی خود، نیازمند اطلاعات بوده و تلاش می‌نمایند تا در حوزه قلمرو فعالیت خود، اشراف اطلاعاتی داشته باشند. به تعبیری هرگونه اقدام و فعالیتی مستلزم اطلاع از موضوع و سوژه مورد نظر بوده و میزان موفقیت هر سازمان و نهادی بستگی به میزان آگاهی و اشرافیت اطلاعاتی آن دستگاه بر محیط و اهداف مورد نظر دارد. نیروی انتظامی جهت اجرای مأموریت خود در تحقق جامعه امن نیازمند اشراف اطلاعاتی مبتنی بر تلاش اطلاعاتی برای جمع‌آوری اخبار و اطلاعاتی مجرمین و تهیه‌کاران می‌باشد. این امر در زمان بروز بحران‌های اجتماعی از اهمیت خاصی برخوردار می‌شود (عرب انصاری و یوسفوند، ۱۳۹۰: ۱)

وجود ناآرامی‌ها و آشوب‌های اجتماعی با هویت و ماهیت‌های متفاوت، همواره در کشور به خصوص در کلان‌شهرها مدیران را غافل‌گیر و هزینه‌های زیادی را به بخش‌های مختلف کشوری، امنیتی و انتظامی تحمیل کردن است. البته در این میان سازمان ناجا (پلیس) به سبب ماهیت وجودی خود و نوع مأموریت و مدیریت این وقایع، می‌تواند متحمل هزینه‌های مادی، جانی، اجتماعی و... شود و تاکنون تجربه نیروی انتظامی کشور ما در سال‌های بعد از انقلاب، گواه بر این مدعا است که در بسیاری موارد، چنین پیشامدی برای این سازمان رخ داده است که نمونه‌های آن برای تمامی مخاطبین سازمانی و عمومی واضح است. براساس قانون، نیروی انتظامی وظیفه مقابله و مبارزه با هرگونه ناآرامی، اغتشاش، شورش و خرابکاری و حرکت‌هایی که محل امنیت کشور باشند را عهده دار بوده و وظیفه دارد تا امنیت برگزاری اجتماعات و راهپیمایی‌های مجاز را تأمین و از هرگونه تشکل و راهپیمایی و اجتماع غیرمجاز جلوگیری کند (ماده چهار قانون تشکیل ناجا). یکی از راهبردهای پیشگیری از پیامدهای ذکر شده در ناآرامی‌های احتمالی آتی برای پلیس، وجود یک سبک و الگوی مدیریتی خاص برای اداره بحران‌ها در موضوعات مختلف می‌باشد و تأمین این مدل مدیریتی کارآمد به روش‌های مختلفی ممکن است که استفاده از تجارب موفقیت‌آمیز گذشته، می‌تواند یکی از آنها باشد (سلیمی، ۱۳۹۳: ۳۹۴-۴۱۳).

قطعاً حوادث و وقایع گذشته در کشور و در نهایت خصومت دشمن و در رأس آن

استکبار جهانی سبب می‌شود که هر روز بر افزایش اشراف اطلاعاتی در جامعه تلاش نماییم. گاهی گسترش اطلاعاتی در میان دستگاه‌های اطلاعاتی سبب می‌شود نتیجه کار مثبت و دلخواه نشود. یک سری اقدامات در این رابطه مربوط به قبل از بحران بوده که دستگاه اطلاعاتی ناجا باید با بکار بستن آن ارتباط‌های اطلاعاتی را افزایش و به آن توجه نماید.

در فرآیند اصلی جمع‌آوری اطلاعات، گام‌های اساسی وجود دارد:

منظور از اشراف اطلاعاتی؛ کسب مهم‌ترین، کامل‌ترین و جامع‌ترین اخبار و اطلاعات مورد نیاز از طریق سریع‌ترین، مطمئن‌ترین و بهترین روش جمع‌آوری اخبار و اطلاعات است (جمشیدیان، ۱۳۸۹). لذا جهت کسب اخبار و اطلاعات مورد نظر اشراف اطلاعاتی گام‌های ذیل می‌بایستی اجرا شود:

۱- کسب مهم‌ترین خبر، ۲- کسب کامل‌ترین خبر، ۳- کسب جامع‌ترین خبر، ۴- کسب سریع خبر، ۵- کسب مطمئن‌ترین خبر، ۶- بکارگیری بهترین روش.

۱- کسب مهم‌ترین خبر: اهمیت و ارزش اطلاعاتی هر خبر در راستای تأمین نیازمندی‌های خبری و تصمیم‌سازی سازمان بسیار مؤثر و سرنوشت‌ساز می‌باشد. به این معنی که به میزان ارزش و فایده اخبار و اطلاعات واصله یکی از منظورهای تحقق اشراف اطلاعاتی و دستیابی به اخبار اطلاعات با ارزش و مهم است.

۲- کسب کامل‌ترین خبر: علاوه بر اهمیت اخبار و اطلاعات، تأکید بر کامل بودن نیز یکی دیگر از اهداف اشراف اطلاعاتی است. به این معنی که یک گزارش کامل، گزارشی است که به شش اصل و سوال تکمیلی خبر یعنی: چی، کی، چه کسی، کجا، چگونه و چرا پاسخ دهد. این اصول همان ارکان گزارش دهی یا خبر نویسی اطلاعاتی است. کامل‌ترین اخبار به هر میزان که باشد، در ارزیابی صحت و سقم آن خبر تأثیر داشته و می‌توان براساس آن قضاوت و تصمیم‌گیری نمود. به عبارتی دیگر یکی از روش‌های تبدیل خبر به اطلاع، کامل کردن آن از حیث گزارش نویسی است.

۳- کسب جامع‌ترین خبر: جامع‌ترین خبر به منزله توجه به جوانب امر از جمله؛ سابقه خبر، شواهد و قرائن اطلاعاتی پیرامون خبر است. ممکن است یک خبر از گذشته در هر یک از ارکان خبر (موضوع، زمان، مکان، سوژه و ...) دارای سابقه باشد که در این صورت می‌بایستی به گزارش جدید پیوند داده شود.

۴- کسب سریع خبر: کسب به موقع اخبار و اطلاعات مورد نیاز بسیار اهمیت دارد. اگر تمام زحمات و تلاش سیستم جمع‌آوری اخبار و اطلاعات معطوف به کسب اخبار

مهم، کامل و جامع باشد و لیکن به موقع و در زمان مقتضی اخبار و اطلاعات کسب نگردد و به مبادی ذی‌ربط منعکس نشود، آن خبر ارزش خود را از دست می‌دهد. سرعت در کسب اخبار و اطلاعات مورد نیاز و ارسال به موقع آن در اولویت اول سیستم جمع‌آوری است. امروزه بهره‌برداری از سیستم‌های ارتباطی و به کارگیری وسایل و تجهیزات مخابراتی به منظور تسریع در تبادل اخبار و اطلاعات امری بدیهی در ارسال و تبادل اخبار و اطلاعات است.

۵- کسب مطمئن‌ترین خبر: حصول اطمینان از صحت و سقم اخبار در واقع اطمینان از منابع خبری است که نیازمندی خبری سیستم جمع‌آوری را تأمین می‌نمایند. اعتماد به منابع اطلاعاتی و ارزیابی صحت و سقم گزارشات خبری، به حدی است که یک سازمان اطلاعاتی سرمایه‌گذاری مناسبی در جهت ایجاد شبکه‌های جمع‌آوری اخبار و اطلاعات و جلب منابع خبری موثق و مطمئن می‌نمایند. بر این اساس اطمینان از صحت یک گزارش خبری از اهمیت زیادی برخوردار است به نحوی که تمام منظورهای اشراف اطلاعاتی منوط به صحت و سقم اخبار مکتسبه آن است.

در حال حاضر تمام گزارشات خبری در یک محدوده بین صحت و سقم است. به هر میزان اخبار و اطلاعات واصله داری صحت و به واقعیت نزدیک باشد، به همان میزان به منبع آن خبر نیز می‌توان اعتماد و اطمینان نماییم.

۶- بکارگیری بهترین روش: بستر لازم جهت رسیدن به اشرافیت اطلاعاتی از طریق به کار بردن روش‌ها و شگردهای عملیاتی جمع‌آوری اخبار و اطلاعات است که در شرایط مختلف امکان اجرای آن را در اهداف اطلاعاتی میسر می‌نماید. در حقیقت با بهره‌گیری از روش‌های جمع‌آوری، فرصت دستیابی به اخبار و اطلاعات مورد نیاز به دست آمده و هر کدام از روش‌ها با التزامات و محدودیت‌ها در صورتی موفق است که قابلیت اجرایی داشته باشد. پس به مقتضای هر محیط و هدف اطلاعاتی، بهترین روش یا روش‌های جمع‌آوری اتخاذ و به مرحله اجرا در می‌آید.

از آنجایی که نوع و اندازه‌ی هر یک از موضوعات اطلاعاتی با هم فرق دارند، از این رو گروه‌های مختلفی از اطلاعات وجود دارند. از قبیل:

۱. اطلاعات جاری که مربوط به حوادث روزمره است.
۲. اطلاعات برآورد کننده که مربوط به چپستی رویداد است.
۳. اطلاعات پژوهشی که نیاز به مطالعات و بررسی عمیق دارد.
۴. اطلاعات اخطار که مربوط به اعلام خطر به سیاست‌گذاران درباره‌ی برخی اقدامات

دشمن است.

۵. اطلاعات مربوط به علم و فن آوری که مربوط به اطلاعات فن آوری‌ها و تجهیزات بیگانگان است (صفری نژاد، ۱۶: ۱۳۹۰).

از طرفی مسئله جذب، بکارگیری و هدایت منابع خاص و ویژه در بحران‌ها هم بسیار مورد تأکید است که به عنوان مهم‌ترین ابزار در مهار بحران‌ها از آن استفاده می‌شود. و هر روز هر پدیده اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، صنفی، قومی، مذهبی و ... می‌تواند بستر یک بحران باشد. پس آمادگی اطلاعاتی قبل از هر بحران از ملزومات کار اطلاعاتی است که باید بدان توجه شود.

طی ۲۰ سال گذشته شاید بتوان بیان داشت فرآیند رشد اشراف اطلاعاتی در جامعه اطلاعاتی ناجا متأسفانه اشرافیت با زمان پیش نرفته و تا حدودی هنوز به شیوه سنتی جمع آوری اخبار صورت می‌گیرد. در حال حاضر جای آن نیست که منابع اطلاعاتی با حضور خود در ستادهای خبری تاپ خود را ارائه دهند. شاید زمان آن رسیده تا از بسترهای به وجود آمده نظیر اینترنت، فضای مجازی و ... بیشتر استفاده کنیم. هم اکنون دستگاه‌های اطلاعاتی حدود ۸۰ تا ۹۰ درصد اخبار خود را از طریق اشراف کمی بدست می‌آورند و ماحصل آن تجزیه و تحلیل و ترکیب اخبار و نهایتاً بدست آوردن اخبار پنهان می‌شوند.

در هنگام بروز بحران‌های اجتماعی؛ هرج و مرج عمومی، سرقت اموال دولتی و عمومی، گنجینه‌ها، بانک‌ها، اموال مردم، تجاوز به نوامیس مردم و .. توسط افراد سودجو و فرصت طلب از ناآرامی به وجود آمده، صورت می‌پذیرد. بر همین اساس داشتن اشراف اطلاعاتی در قبل، حین و بعد از بروز بحران می‌تواند در پیشگیری و مقابله با آن بحران تأثیر گذار باشد.

در سال‌های گذشته قطعاً عدم توجه به مسئله مهم جمع آوری انبوه سبب شده کم‌کم انگیزه مردم در مشارکت خبری برای ایجاد امنیت در جامعه کم شده و به حداقل خود برسد. در حال حاضر مردم کمتر رغبت می‌کنند اخبار خود را به پلیس بدهند. شاید بی‌اعتمادی و بی‌تفاوتی و عدم کارکرد درست ما در دستگاه‌های اطلاعاتی سبب شده که کیفیت اخبار پایین بیایند. با بررسی وقایعی مانند ۱۸ تیر سال ۱۳۷۸ و ایام خرداد ۱۳۸۸ به علت عدم اشرافیت کامل اطلاعاتی، بحران و فتنه سال ۸۸ به ۹ ماه به طول انجامید.

برخی افراد دستگاه‌های اطلاعاتی دیگر (به جز ناجا) را در این قضایا ضعیف ارزیابی کردند و ارزیابی بحران را به ناکارآمد بودن برخی دستگاه‌های اطلاعاتی دانستند و لزوماً

عدم پیش بینی را اصلی‌ترین عامل بر طولانی شدن روند مهار بحران قلمداد کردند. البته دستگاه اطلاعاتی ناجا با توجه به توان و ظرفیت خود به حمدالله در چند بحران مهم سال‌های گذشته کشور، کارنامه قابل قبولی را ارائه کرده ولی هیچ تضمینی نیست که در آینده هم چنین باشد.

پس در این رابطه چند اقدام ضروری و اشاره به آن لازم است:

- به روز کردن شبکه منابع و مخبرین و حذف و پالایش منابع کم کار.
- مشخص کردن نیازمندی‌های خبری اطلاعات ناجا در ابتدای سال و ابلاغ به رده‌های اطلاعاتی.
- متمرکز کردن منابع و مخبرین روی اهداف مورد نظر و جذب منابع در نشان‌گاه‌های مربوطه.
- هدایت منابع فعال و کارآمد برای وقایع حساس و بحران‌ها.
- ایجاد بستر لازم برای جمع آوری آشکار از طریق اینترنت به منظور کنترل فضای مجازی در هنگام بحران.
- استفاده از سوژه‌های خاص در زمان بحران و در اختیار قرار دادن آن‌ها.
- استفاده از پتانسیل منابع جدید و داوطلب همکاری در هنگام بحران که ممکن است به انگیزه عقیدتی قصد همکاری داشته باشند.
- حرکت به سمت سیاست پلیس اطلاعات محور.
- ایجاد رابطه کاری و تعامل اطلاعاتی با سایر دستگاه‌های اطلاعاتی کشور با هدف اشراف اطلاعاتی در زمان بحران.
- رصد اطلاعات درست و واقعی توسط پاوا و ارائه برآوردهای اطلاعاتی در کوتاه‌ترین زمان.
- شناسایی چپستی و چرایی بحران با موضوعاتی نظیر شناسایی عوامل تهدید، شناسایی و کشف موضوع تهدید و در نهایت درک و مشخص نمودن حوزه تهدید توسط عوامل اطلاعاتی.

آثار تحول و کاربرد مترتب بر اشراف اطلاعاتی در مدیریت بحران

در صورتی که این فکر و ایده مجدداً در دستور کار قرار گیرد و به تعبیری دیگر بسترهای لازم برای جلب مشارکت‌های مردم فراهم آیند این اطمینان خاطر در مردم

به وجود می‌آید که اولاً مردم به صورت داوطلبانه با پلیس همکاری و گزارشات و تماس‌ها با ۱۱۰ افزایش و در مقابل پلیس هم در کمترین زمان به موضعات رسیدگی و اعتماد مردمی دو چندان خواهد شد و در حقیقت ایده آرمانی حضرت امام خمینی (ره) اجرا و یک مملکت ۷۰ میلیونی اطلاعاتی خواهیم داشت. که اگر این جمع آوری اطلاعات توسط یک سامانه‌ی جمع آوری اطلاعات صورت پذیرد می‌تواند وظایفی را به انجام برساند که محصولات اطلاعاتی تولید شده‌ی آن، ضمن ارتقاء توان رزمی نیروها، فرماندهان را نیز در انجام مأموریت محول شده یاری می‌نماید. این وظایف عبارتند از:

۱. برآورد وضعیت دشمن (نیروها، تجهیزات و امکانات و ...);

۲. هشدار به فرمانده و جلوگیری از غافل گیری نیروهای خودی؛

۳. شناسایی و جمع آوری اطلاعات از منطقه عملیات (IPB);

۴. محافظت از نیروها؛

۶. برآورد زیان‌های وارده؛

۷. بهبود هدف گیری و پشتیبانی از هدف یابی؛

۸. پایش تحرکات نیروهای خودی و دشمن؛

۹. مدیریت بر جمع آوری اطلاعات.

ادله و شواهد مقاومت‌ها و ناکارآمدی‌های اشراف اطلاعاتی در مدیریت بحران

بحران حالت ویژه‌ای است که اگر در کمترین زمان ممکن بر آن فایق نیابند، هستی و حیات یک نظام را به چالش فرا می‌خواند؛ لذا عملکرد قاطعانه مدیریت بحران را می‌طلبد تا وضعیت را تحت کنترل قرار دهد. فرآیند مؤثر و کارآمد منابع عادی و انسانی همراه با اشراف اطلاعاتی، برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، کنترل و هماهنگی و بسیج امکانات و تعیین اولویت‌ها و دستیابی به وضعیت موجود همراه با حفظ ارزش‌ها و ایجاد نظم و آرامش را می‌توان مدیریت بحران تلقی کرد.

بروز بحران‌های اجتماعی با توجه به زمان، میزان، شدت و حوزه جغرافیایی، وضعیت بحرانی خاصی دارای اهمیت است. بی‌شک اشراف اطلاعاتی از مهم‌ترین امور مدیریت بحران است که هیچ کارکرد دیگری نمی‌تواند با آن برابر باشد. چرا که در مواقع بحرانی، اشراف اطلاعاتی که از سوی مدیران اتخاذ می‌شود شکل اصلی اقدامات را در زمان بحران طراحی می‌نماید. در چنین شرایطی، باید تمام فعالیت‌ها در چارچوب دستوراتی

باشد که از سوی مدیریت اعمال می‌شود و افراد و گروه‌ها ملزم به رعایت و اجرای آن‌ها می‌باشند. در نتیجه، لازم است تصمیمات اتخاذ شده دارای مرزبندی، قابلیت تجزیه شده و برخاسته از تجارب و الگوهای موفق اجرا شده باشد که این خود از مهم‌ترین راه‌کارهای اتخاذ تصمیم است. بر همین اساس می‌توان بیان داشت عدم داشتن اشراف اطلاعاتی باعث ناکارآمدی در انجام مأموریت‌ها می‌شود.

انتقادات وارده به ایده اشراف اطلاعاتی در مدیریت بحران

شاید برخی افراد اشراف اطلاعاتی از نوع جمع آوری کمی را باطل و یا قدیمی بدانند ولی به علت گسترش علوم و فنون جدید همانطور که اشاره شد در دستگاه‌های اطلاعاتی دنیا بین ۸۰ تا ۹۰ درصد اخبار خود را از منابع کمی (رادیو، تلویزیون، نشریات، اینترنت، خبرگزاری‌ها و فضای مجازی) و مخبرین استفاده می‌کنند که به علت ارزان بودن و سهل الوصول بودن فقط نیاز به پردازش، ترکیب و ارزیابی و تفسیر دارند که کمترین هزینه را برای افسران اطلاعاتی دارد و اما نکته جالب این است که همه اخبار به خصوص اخبار سری و محرمانه را نمی‌توان از این طریق دسترسی پیدا کرد بلکه لازم به نفوذ مخبرین دانست و شیوه اشراف اطلاعاتی با توسعه شبکه جمع آوری آشکار (بهره گیری از عامه مردم به عنوان داوطلب) مهم‌ترین بهترین روش به منظور جمع آوری شبکه‌ای و اطلاعاتی پلیس امنیت برای مقابله با بحران‌های اجتماعی دانست.

علل اقبال و پذیرش اشراف اطلاعاتی در مدیریت بحران از سوی جامعه علمی

ایده ارائه شده هنوز در مرحله فرضیه است و به نظریه تبدیل نشده است اما می‌توان بیان کرد با توجه به اهمیت موضوع زمان آن فرا رسیده که قبول کنیم اعزام یک افسر اطلاعاتی به یک نشان‌گاه (دانشگاه، کارخانه، مدرسه، حزب و گروه و...) تمام شده است و افسران اطلاعاتی باید در ستادها به ارزیابی، هدایت و گسترش شبکه منابع خود فکر کنند و در کنار آن هم گسترش شبکه کمی اخبار به صورت هدفمند و حساب شده و دقیق مکمل کار خواهد بود. یا اینکه بدانیم منابع پنهان هم هزینه بیشتری را برای سازمان دارند و هم فرصت جبران اشتباه یا تلفات برای کارکنان اطلاعاتی و انتظامی وجود ندارد.

بحث و نتیجه گیری

در دنیای نوین نیاز به اطلاعات منحصر به سازمان‌های اطلاعاتی نبوده و نهادهای حکومتی بالاخص و اجزای آن برای تحقق مأموریت‌های خود با تمام ابزار و امکانات خود جهت انجام وظایف و مأموریت ذاتی خود، نیازمند اطلاعات بوده و تلاش می‌نمایند تا در حوزه قلمرو فعالیت خود، اشراف اطلاعاتی داشته باشند. نیروی انتظامی جهت اجرای مأموریت خود در تحقق جامعه امن نیازمند اشراف اطلاعاتی مبتنی بر تلاش اطلاعاتی برای جمع‌آوری اخبار و اطلاعات قبل، حین و بعد از بحران دارد.

در بحران‌های اجتماعی، سیاسی و امنیتی انتظار همه مسئولین و آحاد جامعه از نیروی انتظامی به عنوان نیروی که می‌تواند هم اقدامات پیشگیرانه انجام دهد و هم کنترلی و در نهایت مقابله‌ای تنها مهار بحران‌هاست. اما به واقع مهار بحران به یک دفعه و با یک تصمیم صورت می‌گیرد. اینجاست که نقش اشراف اطلاعاتی و جمع‌آوری اطلاعات همچنین در رأس آن دستگاه اطلاعاتی ناجا مشخص و معین می‌گردد. بر همین اساس یکی از آرمان‌هایی که همیشه جامعه اطلاعاتی خصوصاً ناجا به دنبال آن بوده اشراف اطلاعاتی و جمع‌آوری اطلاعات است. اما این امر محقق نمی‌شود جز پیاده کردن یک سری اقدامات و فعالیت‌ها در داخل و خارج ناجا.

با انجام یکسری اقدامات قبل از هر بحران و پیش‌بینی‌های اطلاعاتی با استفاده از منابع پنهان و منابع آشکار می‌توان چراغ راهی برای تصمیم‌گیران انتظامی و امنیتی فراهم کرد. همچنین با بررسی بحران‌های اجتماعی سال ۱۳۸۸ (فتنه ۱۳۸۸) در می‌یابیم دلایل طولانی شدن این فتنه در چند عامل اساسی نظیر؛ ۱- برخی دستگاه‌های اطلاعاتی (کارکنان اطلاعاتی) در بحران دخیل بودند و شرکت داشتند، ۲- رصد اطلاعاتی در نهایت به پیش‌بینی حوادث منتهی نشده است که یک ضعف و نقص در سیستم اطلاعاتی کشور است، ۳- نقش بازیگران در بحران‌ها به درستی مشخص نشده و اقدامات بازدارنده و پیشگیرانه برای جلوگیری از ایجاد بحران و گسترش آن صورت نگرفته است، و در پایان می‌توان بیان داشت اشراف اطلاعاتی به معنای واقعی می‌تواند عملاً هزینه احتمالی نظام را کاهش دهد و اطمینان خاطر را به مردم بدهد که بحمد الله دستگاه‌های اطلاعاتی کارآمدی در نظام جمهوری اسلامی ایران را دارند و هیچ تهدید داخلی و خارجی نمی‌تواند انقلاب و نظام را به چالش بکشد.

آنچه مهم است یکی از بسترهای اشراف اطلاعاتی در شاخه کمی جمع‌آوری اطلاعات است شاید در ابتدای امر موضوعی عادی باشد. اما بستر و پوششی ساده بدون

توجه است که همه مردم و آحاد به راحتی اطلاعات شخصی خود را در آن قرار می‌دهند و توجهی به حاشیه‌های آن نمی‌کنند. جمع‌آوری اطلاعات، فعالیت‌های روزمره‌ی هر سازمان اطلاعاتی را تشکیل می‌دهد. در چرخه‌ی مورد نظر، مصرف‌کننده‌ی اطلاعات، نیازهای خود را برای کسب اطلاعات به سازمان اطلاعاتی اعلام می‌دارد. جمع‌آوری اطلاعات مبتنی بر سه سطح است. این سطوح عبارتند از: ۱. جمع‌آوری اطلاعات در سطح راهبردی، ۲. جمع‌آوری اطلاعات در سطح تاکتیکی، ۳. جمع‌آوری اطلاعات در سطح عملیاتی

سطوح یادشده، یک مفهوم نظری را ارائه می‌دهند که ارتباط بین موضوعات راهبردی، فعالیت‌های تاکتیکی و شرکت فرماندهان را در امر تصویرسازی عملیاتی، منابع تخصیصی و وظایف محوله نشان می‌دهند. اگر پلیس اطلاعات به این بستر وارد و مسلط گردد قطعاً اشرافیت خاصی به موضوعات خصوصاً امنیت، اجتماعی، اخلاقی، صنوف، سیاسی و... پیدا خواهد کرد.

منابع

- آراسته‌خو، محمد. (۱۳۸۱)؛ فرهنگ اصطلاحات علمی - اجتماعی، تهران.
- اسدی، علی (۱۳۷۰)؛ «بحران شناسی و جامعه شناسی بحران» مجله علمی پژوهشی دانشنامه. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، سال دوم، شماره ۳
- الوانی، سید مهدی (۱۳۷۲)؛ «مدیریت عمومی». انتشارات نی.
- الیاسی، محمد حسین (۱۳۸۱)؛ نظریه‌های تحلیل روانشناختی رفتارهای جمعی اعتراض آمیز، فصلنامه دانش انتظامی، سال ۴، شماره ۲ و ۳.
- بابایی، حسین و قاسمی، علی. (۱۳۸۸)؛ تبیین مفهوم و ضرورت اشراف اطلاعاتی، دانشکده و پژوهشکده اطلاعات و امنیت، چاپ اول، تهران.
- بیرو، آلن. (۱۳۶۶)؛ فرهنگ علوم اجتماعی، باقر ساروخانی، تهران، کیهان.
- جمشیدیان، هادی. (۱۳۸۹)؛ مفهوم اشراف اطلاعاتی و راه‌کارهای تحقق آن، دانشکده و پژوهشکده اطلاعات و امنیت، چاپ اول، تهران.
- جلیلیان، اردشیر. (۱۳۸۸)؛ بررسی میزان تأثیر اشراف اطلاعاتی ساحفا ناجا بر پیشگیری از جرائم امنیت (مطالعه موردی اشراف حفا فاتب بر پلیس اطلاعات و امنیت عمومی فاتب) سال ۱۳۸۶، تهران، دانشکده علوم و فنون اطلاعات و آگاهی دانشگاه علوم انتظامی.
- رحمانی، هادی. (۱۳۸۶)؛ بررسی کارکردهای تکنولوژی پیشرفته و ارتباطات نوین در جاسوسی و ضد جاسوسی،

- دانشکده علوم و فنون فارابی، چاپ اول، تهران.
- سلیمی، اکبر. (۱۳۹۳)؛ شناسایی مؤلفه‌ها و شاخص‌های مدیریت بحران‌های اجتماعی و ارائه الگوی کاربردی انتظامی، فصلنامه مطالعات مدیریت انتظامی، ۹ (۳)، ۳۹۴-۴۱۳.
- شایان مهر، علیرضا. (۱۳۷۷)؛ دایرةالمعارف تطبیقی علوم اجتماعی (کتاب اول)، تهران، کیهان.
- صفری نژاد، احمد و خادم دقیق، امیر هوشنگ و بختیاری مقدم، حسن. (۱۳۹۰)، روش‌های جمع‌آوری اطلاعات، انتشارات دانشکده علوم و فنون فارابی.
- عرب انصاری، مهدی، یوسفوند، جواد (۱۳۹۰)؛ اشراف اطلاعاتی، راهبرد امنیت مرزها، فصلنامه دانش انتظامی کردستان، سال دوم، شماره ششم، تابستان.
- عمید، حسن. (۱۳۸۵)؛ فرهنگ فارسی، چاپ سیزدهم، تهران.
- مک کارتی، شاون پی (۱۳۷۸)؛ «نقش اطلاعات در مدیریت بحران». ترجمه محمد رضا تاجیک، چاپ اول، تهران: انتشارات فرهنگ گفتمان.
- معمار زاده، غلامرضا (۱۳۸۹)؛ «بررسی گام‌های فرآیندمدیریت بحران در سازمان». پژوهش نامه بحران، شماره ۵۱، بهار.
- مولایی، سید یوسف. (۱۳۸۹)؛ اشراف اطلاعاتی محصول یا فرآیند دانشکده و پژوهشکده اطلاعات و امنیت، چاپ اول، تهران.
- مزینانی، احمد و عباس زاده، مهدی. (۱۳۸۹)؛ عوامل موثر در تحقق اشراف اطلاعاتی، دانشکده و پژوهشکده اطلاعات و امنیت، چاپ اول، تهران.
- معاونت اطلاعات سپاه (۱۳۸۸)؛ اشراف اطلاعات، تهران.

- David S. Alberts, Information Management Challenges in Achieving Coalition Interoperability, held in Quebec, Canada, ۳۰-۲۸May ۲۰۰۱.

